

УДК 349.22:331.108.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.64>

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЙ ПРАЦІВНИКІВ-ПРАВНИКІВ

Теличко О.А.,*кандидатка юридичних наук, доцент,**завідувачка кафедри права,**Державний університет економіки і технологій*

ORCID: 0000-0003-2536-7442

Рекун В.А.,*кандидат юридичних наук,**доцент кафедри права,**Державний університет економіки і технологій*

ORCID: 0000-0002-2636-9426

Теличко О.А., Рекун В.А. Дисциплінарна відповідальність окремих категорій працівників-правників.

Стаття містить комплексний аналіз особливостей та сутності дисциплінарної відповідальності працівників-правників різних категорій. Сформульовано визначення дисциплінарної відповідальності, визначені її характерні ознаки. Авторами виявлено, що дисциплінарна відповідальність працівників-правників виділяється на фоні загальної дисциплінарної відповідальності, яка стосується працівників, що виконують стандартні трудові обов'язки. Відзначається, що особливістю цієї відповідальності є: специфічний суб'єкт дисциплінарного порушення (працівники-правники), спеціалізовані види дисциплінарних покарань, а також особлива процедура їх накладання та оскарження.

Встановлено, що для застосування спеціальної дисциплінарної відповідальності доцільно враховувати певні критерії: суб'єктів, які можуть бути притягнуті до спеціальної дисциплінарної відповідальності; сферу та характер праці працівників-правників; рівень правового регулювання та вид нормативно-правового акту, що регламентує таку відповідальність; сферу застосування дисциплінарної відповідальності; стягнення, які можуть застосовуватись до суб'єктів відповідальності; особливості порядку залучення окремих категорій працівників до відповідальності. Значну увагу у роботі приділено дослідженню особливостей дисциплінарної відповідальності суддів, адвокатів, нотаріусів та прокурорів. Надано стислий огляд органів, які накладають дисциплінарні стягнення на працівників-правників та строки в межах яких вони можуть бути накладені.

Автори дійшли висновку, що проведений аналіз дисциплінарної відповідальності окремих категорій працівників-правників дає змогу встановити, що такі працівники є спеціальними суб'єктами дисциплінарної відповідальності, а тому під спеціальною дисциплінарною відповідальністю працівників-правників розуміють сукупність норм, яка визначає обов'язок представника правничої професії вжити заходів дисциплінарного стягнення, передбачених відповідними спеціальними актами про дисципліну, за певних умов та у передбачених законом випадках.

Ключові слова: дисциплінарна відповідальність, загальна дисциплінарна відповідальність, спеціальна дисциплінарна відповідальність, дисциплінарне стягнення.

Telichko O.A., Rekun V.A. Disciplinary responsibility of certain categories of legal employees.

The article contains a comprehensive analysis of the features and essence of disciplinary liability of legal workers of various categories. The definition of disciplinary liability is formulated, its characteristic features are determined. The authors found that the disciplinary liability of legal workers stands out against the background of general disciplinary liability, which applies to employees performing standard labor duties. It is noted that the peculiarity of this liability is: a specific subject of disciplinary violation (legal workers), specialized types of disciplinary punishments, as well as a special procedure for imposing and appealing them.

It has been established that for the application of special disciplinary liability it is advisable to take into account certain criteria: subjects that may be brought to special disciplinary liability; the scope and nature of the work of legal workers; the level of legal regulation and the type of regulatory legal act that regulates such liability; the scope of application of disciplinary liability; penalties that can be applied to subjects of liability; features of the procedure for bringing certain categories of employees to liability.

Considerable attention is paid in the work to the study of the features of disciplinary liability of judges, lawyers, notaries and prosecutors. A brief overview of the bodies that impose disciplinary penalties on legal workers and the terms within which they can be imposed is provided.

The authors concluded that the analysis of disciplinary liability of certain categories of legal workers makes it possible to establish that such workers are special subjects of disciplinary liability, and therefore, special disciplinary liability of legal workers is understood as a set of norms that determines the obligation of a representative of the legal profession to take disciplinary measures provided for by the relevant special acts on discipline, under certain conditions and in cases provided for by law.

Key words: disciplinary liability, general disciplinary liability, special disciplinary liability, disciplinary penalty.

Постановка проблеми. Цивілізаційний вимір сучасної професійної юридичної діяльності актуалізує значення професійно орієнтованих морально-етичних принципів і правил, покликаних служити суспільству гарантією високоморальної поведінки працівників суду, прокуратури, а також адвокатів та нотаріусів (юристів практиків).

Необхідно зазначити, що дисциплінарна відповідальність окремої категорії працівників-правників є основним видом юридичної відповідальності, який існує в рамках їх регулювання професійної діяльності. На відміну від інших видів відповідальності, вона є найбільш поширеною, оскільки встановлюється за умови, що працівники-правники або порушують службовий обов'язок, або вимоги до професійної етики та поведінки, актуальні для їх діяльності.

Дисциплінарна відповідальність юристів є важливою частиною забезпечення правопорядку і довіри до правової професії. Вона спрямована на підтримання високих стандартів поведінки, етики та професіоналізму серед юристів. Ця відповідальність регулюється законами і кодексами етики, що визначають вимоги до поведінки юриста у процесі його професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу інституту дисциплінарної відповідальності присвячено багато наукових праць. Особливості дисциплінарної відповідальності окремих категорій працівників-правників також є предметом наукового інтересу, що відображено у відповідних дослідженнях: А. Бойко, М. Веселова, Л. Волошиної, К. Гермак, А. Зуєвої, Р. Жугана, К. Коваленко, В. Костюка, К. Мельника, С. Мирзи, І. Митрофанова, А. Собакар, Ю. Фідри та інш.

Мета дослідження дисциплінарної відповідальності окремих категорій працівників-правників полягає у вивченні та аналізі специфіки дисциплінарної відповідальності адвокатів, суддів, прокурорів та інших осіб, які займаються правозастосуванням або юридичною практикою.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність юриста-практика реалізується в рамках системного взаємозв'язку та взаємообумовленості правових та професійно орієнтованих морально-етичних принципів та норм. Крім того, слід зазначити, що професійна діяльність працівників-правників здійснюється в рамках трудових правовідносин, як особливої сфери людської життєдіяльності, що підпорядковується певним правилам. У юридичній літературі та законодавстві під такою формою мається на увазі трудова дисципліна. При цьому для того, щоб здійснювати контроль за дотриманням трудової дисципліни державі необхідно було розробити такий інститут, який би дозволив роботодавцям контролювати якість її дотримання працівниками. Таким інститутом став інститут дисциплінарної відповідальності.

Аналіз доктринальних тлумачень терміну «дисциплінарна відповідальність» свідчить про те, що на даний час не існує єдності думок з цього питання. Так, на думку С. Мирзи дисциплінарна відповідальність є формою юридичної відповідальності, яка передбачає, що працівник, який порушив дисципліну, має бути притягнений до відповідальності згідно встановлених трудовим законодавством [1, с. 334]. А. Собакар зазначає, що дисциплінарна відповідальність поєднує в собі як класичні аспекти юридичної відповідальності, та і специфічні, зумовлені сферою, в якій вона існує, суб'єктивним складом, юридичними фактами тощо [2, с. 609]. Науковець вважає, що як самостійний вид юридичної відповідальності дисциплінарна відповідальність є особливим елементом у структурі правової системи, важливим фактом, що забезпечує правомірну поведінку державного службовця під час виконання ним службових обов'язків. Як зазначають Л. Ладіна та М. Веселов важливою особливістю дисциплінарної відповідальності є те, що вона настає в результаті порушення трудової дисципліни, тобто невиконання або неналежного виконання працівником своїх трудових обов'язків, але не включає в себе покарання за завдання шкоди іншим особам [3, с. 669].

Вважаємо, що з урахуванням викладеного можна сформулювати визначення дисциплінарної відповідальності в такий спосіб: дисциплінарна відповідальність – це правовий стан службовця чи працівника, що настає внаслідок застосування дисциплінарного покарання та характеризується наявністю несприятливих правових наслідків правопорушника. На підставі аналізу визначення дисциплінарної відповідальності можна виділити основні ознаки досліджуваного поняття:

по-перше, дисциплінарна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, головною відмінністю якої від інших видів відповідальності є те, що вона виникає між роботодавцем і робітником в рамках реалізації ними трудових взаємовідносин; по-друге, дисциплінарна відповідальність передбачає застосування до працівників заходів дисциплінарного стягнення, встановлених КЗпП України; по-третє, дисциплінарна відповідальність настає в результаті вчинення працівником дисциплінарного проступку.

В рамках теорії трудового права, дисциплінарну відповідальність працівників, зазвичай, класифікують на два основні види: загальну (спрямовану на регулювання трудових відносин за загальними правилами трудового права та законодавства) та спеціальну (що передбачає особливі умови, підстави та порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності окремих категорій працівників як спеціальних суб'єктів трудового права) [4, с. 234]. Дане розмежування, на нашу думку, ґрунтується на принципі єдності та диференціації регулювання трудових відносин, відповідно до яких окремим категоріям працівників у зв'язку з характером та умовами праці та з інших підстав встановлено особливі норми регулювання праці, а їхня дисциплінарна відповідальність відповідно, регулюється не лише загальним трудовим законодавством, а й спеціальними документами: статутами, положеннями та іншими актами, що встановлюють правила дисципліни. Ці нормативні акти встановлюють особливий порядок притягнення до відповідальності окремих категорій працівників, визначають специфічні види дисциплінарних стягнень та їхні наслідки [5, с. 605].

Можна стверджувати, що працівники-правники, які вчинили дисциплінарний проступок, підпадають під дисциплінарну відповідальність як спеціальні суб'єкти, оскільки така відповідальність регулюється особливими нормами права та регламентована спеціальним нормативно-правовими актами, а саме: законами України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 року, «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» від 05.07.2012 року, «Про нотаріат» від 02.09.1993 року, «Про прокуратуру» від 14.10.2014 року, Крім того, дисциплінарна відповідальність працівників-правників закріплена в Правилах адвокатської етики від 09.06.2017 року, Правилах професійної етики нотаріусів України від 07.06.2021 року, Кодексі суддівської етики від 22.02.2013 року, Кодексі професійної етики та поведінки прокурорів від 27.04.2017 року тощо. Юрист нерідко стикається з питаннями, що мають етичний характер, тому його професійна діяльність тісно пов'язана з такими категоріями, як етика, честь та відповідальність.

Проведений в рамках цього дослідження теоретико-правовий аналіз вітчизняного законодавства показав, що для застосування спеціальної дисциплінарної відповідальності доцільно враховувати такі критерії: 1) суб'єктів, які можуть бути притягнуті до спеціальної дисциплінарної відповідальності; 2) сферу та характер праці працівників-правників; 3) рівень правового регулювання та вид нормативно-правового акту, що регламентує таку відповідальність; 4) сферу застосування дисциплінарної відповідальності; 5) стягнення, які можуть застосовуватись до суб'єктів відповідальності; 6) особливості порядку залучення окремих категорій працівників до відповідальності.

У відповідному контексті слід зазначити, що спеціальна дисциплінарна відповідальність працівників-правників представляє собою систему заходів впливу на осіб, які займаються юридичною діяльністю за порушення професійних стандартів, норм етики та законодавства. Так, питання про дисциплінарну відповідальність суддів, мабуть, є одним із найскладніших у статусі суддів, оскільки відповідальністю «врівноважується» незалежність суддів. Можливість притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності забезпечує баланс між незалежністю судді, що не передбачає безконтрольності та безвідповідальності, та його обов'язками перед суспільством.

У сучасному демократичному суспільстві довіра до суду є ключовим фактором та формується не лише завдяки якісному та справедливому розгляду справ, а й через бездоганну поведінку суддів у їхній повсякденній діяльності [6, с. 43].

Згідно з поглядами К. Гермака, дисциплінарна відповідальність суддів, будучи адміністративною за суттю, є одним з видів юридичної відповідальності. Вона реалізується через дисциплінарне провадження у випадках, коли суддя не виконує належним чином свої професійні обов'язки або порушує норми спеціального законодавства та внутрішні етичні вимоги. Внаслідок цього до судді, як до особи, що вчинила дисциплінарний проступок, застосовується дисциплінарне стягнення [7]. А. Бойко стверджує, що дисциплінарну відповідальність судді необхідно розглядати як передбачений законом обов'язок судді зазнати негативних професійних та соціальних наслідків за вчинення дисциплінарного проступку [8]. Науковець зазначає, що національне законодавство має передбачати ефективну, прозору та справедливую систему притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, спрямовану на підтримання впевненості суспільства у компетентності судді та в тому, що він/вона організовує своє професійне, публічне та приватне життя з дотриманням правил суддівської етики.

Завдання дисциплінарної відповідальності суддів збігаються з основними цілями юридичної відповідальності: охорона правопорядку та законності, стимулювання у суддів поваги до закону, прав

і свобод громадян, виконання присяги судді, підтримання державної дисципліни та недопущення нових проступків. Метою інституту дисциплінарної відповідальності суддів є вирішення нових соціальних завдань на користь підтримки необхідного суспільству рівня ефективності судової системи як гарантії захисту прав та свобод людини. Спеціальна дисциплінарна відповідальність суддів характеризується: особливим статусом суб'єктів дисциплінарного проступку, спеціальними суб'єктами, які накладають дисциплінарні стягнення і здійснюють дисциплінарне провадження, особливим порядком і підставами притягнення до дисциплінарної відповідальності та порядком оскарження дисциплінарних стягнень, видами дисциплінарних стягнень [9, с. 300].

Крім того, Основний закон держави гарантує недоторканість суддів, що є однією з особливостей судді як суб'єкта дисциплінарного проступку, тому існує певна процедура притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Під час дисциплінарного провадження надається оцінка тільки фактам, які можуть свідчити про наявність або відсутність у поведінці судді складу дисциплінарного проступку та про ступінь його вини. Встановлені під час дисциплінарного провадження факти та обставини мають значення тільки для прийняття Дисциплінарною палатою рішення в межах своїх повноважень та жодним чином не свідчать про доведеність вини особи у вчиненні адміністративних або кримінальних правопорушень [7].

Як слушно зазначає А. Бойко, «кожен правник, який стає суддею, має усвідомлювати, що взявши на себе відповідальність вирішувати спір про право, він приймає на себе «професійний тягар» – належно виконувати обов'язки судді й бути свідомим, що в разі їх невиконання чи неналежного виконання – може понести дисциплінарну відповідальність» [8].

Згідно зі ст. 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» до суддів може застосовуватися дисциплінарне стягнення у виді: 1) попередження; 2) догани – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця; 3) суворої догани – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців; 4) подання про тимчасове (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення правосуддя – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов'язковим направленням судді до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді; 5) подання про переведення судді до суду нижчого рівня; 6) подання про звільнення судді з посади [10].

Згідно п. 11 ст. 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» «...дисциплінарне стягнення до судді застосовується не пізніше трьох років із дня вчинення проступку без урахування часу тимчасової непрацездатності або перебування судді у відпустці чи здійснення відповідного дисциплінарного провадження» [10].

Органом, який накладає дисциплінарні стягнення на суддів в Україні, є Вища рада правосуддя, серед повноважень якої є: забезпечення здійснення дисциплінарним органом дисциплінарного провадження щодо судді; утворення органів для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів; розгляд скарг на рішення відповідних органів про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; узагальнення практики здійснення дисциплінарних проваджень стосовно суддів та ухвалені рішення про притягнення або відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності. Дисциплінарні провадження щодо суддів здійснюють Дисциплінарні палати Вищої ради правосуддя [11]. Дисциплінарне провадження розпочинається після отримання Вищою радою правосуддя скарги щодо дисциплінарного проступку судді, з повідомленням про вчинення дисциплінарного проступку суддею (дисциплінарної скарги), поданої відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [10], або за ініціативою Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя чи за зверненням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у випадках, визначених законом. Днем початку здійснення дисциплінарного провадження є день отримання Вищою радою правосуддя відповідної дисциплінарної скарги або день ухвалення Дисциплінарною палатою Вищої ради правосуддя рішення про відкриття відповідної дисциплінарної справи за власною ініціативою чи день отримання Вищою радою правосуддя відповідного звернення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [12]. З метою реалізації повноважень Вищої ради правосуддя щодо здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів створюється Служба дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя [11; 13].

Отже, дисциплінарна відповідальність суддів належить до розряду видів юридичної відповідальності, що жорстко регламентуються державою, із залученням для вирішення питань як представників суддівської спільноти, так і широкої громадськості, і має стати повноцінною компенсацією серйозних винятків із загального конституційного принципу рівності всіх перед законом, пов'язаних з наданням суддям гарантій незалежності та недоторканності, найбільш жорсткої

з усіх існуючих її видів, що ефективно забезпечує моральне право судді судити та виховувати інших.

Іншою категорією працівників-правників, до якої застосовується спеціальна дисциплінарна відповідальність є адвокати. Специфіка адвокатської діяльності полягає в її спрямованості на захист прав і надання правової допомоги, як фізичним, так і юридичним особам. Ураховуючи особливий характер роботи адвоката, а саме необхідність контактувати з різними клієнтами, іншими адвокатами та представниками органів державної влади, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [14] і Правила адвокатської етики [15] висувають особливі, високі вимоги як для професійної діяльності адвоката, так і щодо особливостей поведінки в суспільстві.

На думку Л. Волошиної, юридична відповідальність адвоката – це правовідносини, що виникають між уповноваженим органом, який має право застосовувати державний примус, і адвокатом, який порушив правові норми, що передбачають санкції за такі порушення [16, с. 131]. А. Зуєва вважає, що дисциплінарна відповідальність адвоката становить собою врегульований нормами адміністративного права відповідний певний вплив з боку уповноваженого органу (уповноваженого здійснювати дисциплінарне провадження) з метою поновлення порушеного адвокатом встановленого правила (професійних, деонтологічних) поведінки під час здійснення адвокатської діяльності, за які зазнає заходів негативного (примусового) впливу [17, с. 108-109]. Науковець виділяє певні особливості, які стосуються притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності: а) законодавчо встановлена відповідальність за вчинення дисциплінарного проступку; б) чітко визначений суб'єкт відповідальності (адвокат) та відповідна сфера (адвокатська діяльність), за порушення чого настають негативні наслідки для останнього, що виражається у дисциплінарних стягненнях; в) об'єктом дисциплінарної відповідальності є відповідні професійні обов'язки; г) законодавчо визначений процедурний порядок притягнення до відповідальності.

Відповідно до ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності є вчинення ним дисциплінарного проступку, до якого належать такі вчинки адвоката: 1) порушення вимог несумісності; 2) порушення присяги адвоката України; 3) порушення правил адвокатської етики; 4) розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення; 5) невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків; 6) невиконання рішень органів адвокатського самоврядування; 7) порушення інших обов'язків адвоката, передбачених законом [14].

У ч. 1 ст. 35 цього ж закону зазначено, що за вчинення дисциплінарного проступку до адвоката може бути застосовано одне з таких дисциплінарних стягнень: 1) попередження; 2) зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року; 3) для адвокатів України – позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а для адвокатів іноземних держав – виключення з Єдиного реєстру адвокатів України. А ч. 2 ст. 35 зазначає, що до дисциплінарної відповідальності адвокат може бути притягнутий протягом року з дня вчинення дисциплінарного проступку [14].

Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», дисциплінарні стягнення на адвокатів накладають кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури (КДКА). Звернутися до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою (скаргою) щодо поведінки адвоката, може кожен, кому відомі факти поведінки, що може бути підставою дисциплінарної відповідальності (ч. 1 ст. 36) [14].

Таким чином, під дисциплінарною відповідальністю адвоката слід розуміти специфічну форму юридичної відповідальності, що застосовується до спеціального суб'єкта дисциплінарних правовідносин за скоєння дисциплінарного проступку, який проявляється у невиконанні або неналежному виконанні адвокатом своїх професійних обов'язків, та встановлює застосування передбачених законом або нормами корпоративної етики заходів дисциплінарного впливу в закріпленому для цього процедурному порядку.

Ще однією категорією працівників-правників, якій буде приділено увагу, є нотаріуси. Що стосується спеціальної дисциплінарної відповідальності нотаріусів, то питання про її існування є предметом дискусій, що пов'язано з тим, що приватні нотаріуси не є найманими працівниками та не підпорядковуються адміністративно іншим суб'єктам. Крім того, на відміну від Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Закон України «Про нотаріат» не містить терміну «дисциплінарна відповідальність».

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про нотаріат» нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [18].

С. Мирза вважає, що дисциплінарний проступок нотаріуса слід розглядати як невиконання або неналежне виконання обов'язків у сфері державної реєстрації та перевищення повноваження, покладених на нього [1, с. 334].

Слід зазначити, що питання застосування дисциплінарної відповідальності до нотаріусів в національному законодавстві залежить від того, яким є нотаріус – приватним чи державним. Приватні нотаріуси виконують свою професійну діяльність поза трудових відносин, а тому для них дисциплінарна відповідальність має особливий характер. В разі скоєння приватним нотаріусом дисциплінарного проступку до нього будуть застосовані заходи юридичної відповідальності.

Перелік основних дисциплінарних стягнень, що застосовуються до нотаріусів, включає: 1) анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю внаслідок неодноразового порушення нотаріусом чинного законодавства при вчиненні нотаріальних дій або грубого порушення закону, яке завдало шкоди інтересам держави, підприємств, установ, організацій, громадян; 2) анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю через знищення нотаріусом або з його вини архіву нотаріуса або окремих документів; 3) анулювання свідоцтва про право на заняття нотаріальною діяльністю через розголошення відомостей, що становлять нотаріальну таємницю; 4) заходи реагування після проведення перевірок діяльності нотаріуса на предмет дотримання правил ведення нотаріального діловодства; 5) зупинення або припинення нотаріальної діяльності приватного нотаріуса [18]. Розгляд подання Мін'юсту, його територіальних органів або Нотаріальної палати України щодо анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю здійснює Вища кваліфікаційна комісія нотаріату при Міністерстві юстиції України [19].

Дослідження інституту дисциплінарної відповідальності нотаріусів показує, що порушення нотаріусами законодавства здебільшого залишається у тіні, тобто. є латентним, оскільки, по-перше, практично відсутній контроль за їх діяльністю, а по-друге, заходи покарання є неефективними, а особи, які користуються послугами нотаріусів певною мірою залишаються незахищеними.

Отже, під дисциплінарною відповідальністю нотаріусів слід розуміти особливий вид юридичної відповідальності, що застосовується до спеціального суб'єкта дисциплінарних правовідносин за скоєння дисциплінарного проступку, який проявляється у невиконанні або неналежному виконанні нотаріусом своїх професійних обов'язків.

Ще одним суб'єктом спеціальної дисциплінарної відповідальності, який відноситься до окремої категорії працівників-правників є прокурор. Виконання органами прокуратури покладених на них завдань можливе лише тоді, якщо прокурори будуть належним чином дотримуватися службової дисципліни та Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів.

Призначення дисциплінарної відповідальності щодо працівника прокуратури специфічно: прокурорський працівник підлягає дисциплінарній відповідальності у разі порушення службової етики, процедур та вимог. Відповідно до пункту 6 частини 1 статті 43 Закону України «Про прокуратуру» [20] та ст. 33 Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів [21] підставою для притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності є систематичне (два і більше разів протягом одного року) або одноразове грубе порушення правил прокурорської етики.

Згідно ст. 49 Закону України «Про прокуратуру» на прокурора можуть бути накладені такі дисциплінарні стягнення: 1) догана; 2) заборона на строк до одного року на переведення до органу прокуратури вищого рівня чи на призначення на вищу посаду в органі прокуратури, в якому прокурор обіймає посаду (крім Генерального прокурора); 3) звільнення з посади в органах прокуратури [20]. Ст. 9 Дисциплінарного статуту прокуратури України дисциплінарними стягненнями визначає наступні: 1) догана; 2) пониження в класному чині; 3) пониження в посаді; 4) позбавлення нагрудного знаку «Почесний працівник прокуратури України»; 5) звільнення; 6) звільнення з позбавленням класного чину [22].

У 2023 році, із набранням чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення добору та підготовки прокурорів», ст. 73 ЗУ «Про прокуратуру» органом, що здійснює дисциплінарне провадження визначає Кваліфікаційно-дисциплінарну комісію прокурорів [23; 20; 24].

У ст. 12 Дисциплінарного статуту прокуратури України зазначені наступні строки застосування дисциплінарних стягнень до працівників прокуратури: 1) протягом одного місяця з дня виявлення проступку, не враховуючи часу службової перевірки, тимчасової непрацездатності працівника та перебування його у відпустці, але не пізніше одного року з дня вчинення проступку; 2) термін проведення службової перевірки не може перевищувати двох місяців [22].

Варто зазначити, що спеціальна процедура притягнення прокурора до дисциплінарної відповідальності характеризується такими основними рисами: а) наявність спеціального законодавчого регулювання; б) впливає із суті та змісту прокурорської діяльності та службово-трудових відносин, які впливають із неї; в) наявність спеціального суб'єктного складу – прокурорів; г) наявність

специфічного кола дисциплінарних правопорушень; г) наявність спеціального органу застосування дисциплінарної відповідальності; д) наявність спеціальних механізмів застосування дисциплінарної відповідальності; е) наявність спеціальних рішень з питань застосування дисциплінарної відповідальності; є) наявність спеціальної процедури оскарження рішень з питань застосування дисциплінарної відповідальності [25, с. 15].

Погоджуємося з думкою Ю. Фідрі, що професійна відповідальність правника (у тому числі й прокурора) значною мірою є його особистісною якістю, що проявляється через усвідомлення ним цінності предмета відповідальності, осмислення важливості професійних завдань, а також передбачення результатів своїх дій чи ухвалених рішень та готовність відповідати за них [26].

Висновки. Підсумовуючи все сказане вище, необхідно зазначити, що, проведений аналіз дисциплінарної відповідальності окремих категорій працівників-правників дає змогу встановити, що такі працівники є спеціальними суб'єктами дисциплінарної відповідальності, а тому під спеціальною дисциплінарною відповідальністю працівників-правників розуміють сукупність норм, яка визначає обов'язок представника правничої професії вжити заходів дисциплінарного стягнення, передбачених відповідними спеціальними актами про дисципліну, за певних умов та у передбачених законом випадках.

Серед рис такої відповідальності пропонуємо виділити наступні: по-перше, підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників-правників є порушення норм кодексів професійної етики – нормативних правових актів, що регулюють моральні та етичні сторони суспільних відносин у відповідній професійній сфері; по-друге, більш детальну регламентацію процедури притягнення до дисциплінарної відповідальності порівняно з загальними нормами трудового законодавства; по-третє, це встановлення спеціальних примусових заходів і суворіших заходів відповідальності, що обумовлено можливими тяжкими наслідками, які можуть настати для суспільства внаслідок дисциплінарного правопорушення; по-четверте, це встановлення для деяких категорій працівників – правників (наприклад, судді можуть бути притягнуті до відповідальності за порушення службової, і позаслужбової діяльності), які підлягають спеціальній дисциплінарній відповідальності, застосування дисциплінарних стягнень за проступки, які вчинені не при безпосередньому виконанні своїх трудових обов'язків; по-п'яте, в окремих випадках встановлено спеціальний порядок оскарження рішень щодо застосування дисциплінарних стягнень.

З огляду на зазначене, перспективними напрямками удосконалення дисциплінарної відповідальності працівників-правників є визначення на законодавчому рівні: 1) чіткого переліку дисциплінарних проступків; 2) процедури проведення службового розслідування; 3) забезпечення відкритості, неупередженості та прозорості прийняття рішень про притягнення до дисциплінарної відповідальності; 4) чіткого мотиваційного переліку дисциплінарних стягнень; 5) чіткої процедури оскарження рішень про притягнення до дисциплінарної відповідальності; 6) чітких механізмів реабілітації працівників-правників, які були незаконно притягнені до дисциплінарної відповідальності; 7) посилення державного нагляду та громадського контролю з питань дисциплінарної відповідальності працівників-правників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мирза С.С. Юридична відповідальність нотаріуса за правом України: теоретико-правовий аспект. *Держава та регіони. Право*. 2023. № 2 (80). С. 331–336. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.2.58>.
2. Собакарь А.О. Дисциплінарна відповідальність як різновид юридичної відповідальності державних службовців. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 608–611. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/140>.
3. Ладіна Л., Веселов М. Правові аспекти професійної відповідальності приватного нотаріуса. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 668–670. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/161>.
4. Коваленко К.В. Загальна та спеціальна дисциплінарна відповідальність. *Форум права*. 2008. № 2. С. 231–236.
5. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані: *монографія* / за ред. проф. О.В. Козаченка, проф. Є.Л. Стрельцова. Миколаїв: Іліон, 2016. 768 с.
6. Мельник К.Ю. Дисциплінарна відповідальність та дисциплінарний проступок: питання теорії. *Право і безпека*. 2012. № 1. С. 226–230.
7. Митрофанов І., Васечко Л. Етичний делікт як підстава дисциплінарної відповідальності судді. *Публічне право*. 2023. № 3 (51). С. 37–45. DOI [10.32782/2306-9082/2023-51-4](https://doi.org/10.32782/2306-9082/2023-51-4).
8. Гермак К.О. Дисциплінарна відповідальність суддів у сучасній правовій системі: процесуальні аспекти. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024.

- № 4. С. 669–673. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.111>. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/311319/302549> (дата звернення: 05.03.2025).
9. Бойко А. Дисциплінарна відповідальність суддів: стандарти, підстави і процедури: *практичний посібник*. Київ, 2021. 206 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/77de2d5c-6105-4db5-be58-892330db0065/content> (дата звернення: 05.03.2025).
 10. Жуган Р. Дисциплінарна відповідальність суддів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 57. С. 300–305.
 11. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 07.03.2025).
 12. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 року № 1798-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text> (дата звернення: 07.03.2025).
 13. Про внесення змін до деяких законів України щодо негайного відновлення розгляду справ стосовно дисциплінарної відповідальності суддів: Закон України від 09.08.2023 року № 3304-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3304-20#Text> (дата звернення: 07.03.2025).
 14. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо зміни статусу та порядку формування служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя: Закон України від 06.09.2023 року № 3378-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3378-20#n55> (дата звернення: 07.03.2025).
 15. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 09.03.2025).
 16. Правила адвокатської етики від 09.06.2017 року. З'їзд адвокатів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text> (дата звернення: 09.03.2025).
 17. Волошина Л.О. Поняття та види юридичної відповідальності адвоката. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 129–135.
 18. Зуєва А.І. Дисциплінарна відповідальність адвоката як складова юридичної відповідальності. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. Випуск 5. С. 105–109. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.5.18>.
 19. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 10.03.2025).
 20. Положення про Вищу кваліфікаційну комісію нотаріату від 31 серпня 2011 р. № 923. *Кабінет Міністрів України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/923-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.03.2025).
 21. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 10.03.2025).
 22. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів від 27.04.2017 року. *Генеральна прокуратура України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17#Text> (дата звернення: 11.03.2025).
 23. Про затвердження Дисциплінарного статуту прокуратури України: Постанова Верховної Ради України від 06.11.1991 року № 1796-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1796-12#Text> (дата звернення: 11.03.2025).
 24. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення добору та підготовки прокурорів від 14.04.2022 року № 2203-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2203-20#n122> (дата звернення: 11.03.2025).
 25. Положення про порядок роботи Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів (із змінами, прийнятими всеукраїнською конференцією прокурорів 21 грудня 2018 року) від 27.04.2017 року. *Генеральна прокуратура України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0003900-17#Text> (дата звернення: 11.03.2025).
 26. Костюк В., Семененко Б. Процедура застосування дисциплінарної відповідальності прокурора: теоретико-правовий аспект. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 42. С. 12–20.
 27. Фідря Ю. Особливості професійної відповідальності прокурора: теорія і практика. *Area nauki. Kwartalne międzynarodowe czasopismo naukowe*. 2021. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22634/1/Area%20Nauki%202021.pdf> (дата звернення: 11.03.2025).